

Prof. Dr. Cesur Pehlevan ile Türkiye’deki Doğa Tarihi Çalışmaları Üzerine Bir Söyleşi

An Interview with Prof. Dr. Cesur Pehlevan on Natural History Studies in Türkiye

Emrah Akkaş

Bilim Uzmanı, emrahakkas.ea@gmail.com

ÖZ

Prof. Dr. Cesur Pehlevan, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Fizik ve Paleoantropoloji Bölümünden 1994 yılında mezun olmuştur. 1997 yılında Prof. Dr. Erksin Güleç’in danışmanlığında “Söke (Aydın) alt miyosen istifinde bulunan Söke (Ağaçlı) ve Dededağ (Tırhaköy) lagomorfları: Tanımlama, filojeni, biyokronoloji ve ekoloji” başlıklı çalışmasıyla yüksek lisansını, “Çorakyerler (Çankırı) rhinocerotidae (Mammalia) buluntularının değerlendirilmesi” başlıklı çalışmasıyla da 2006 yılında doktorasını tamamlamıştır. 1997 yılında Ankara Üniversitesi’nde Araştırma Görevlisi olarak başladığı akademik meslek hayatında, anabilim dalı başkanlığından dekanlığa kadar birçok görev almıştır. 2013 yılından bu yana Nevşehir ili Gülşehir ilçesi Yeniaylacık Fosil Lokalitesi kazı başkanlığını sürdüren Pehlevan, bu alanda birçok proje yürütüp tez danışmanlığı yapmış, çok sayıda kitap, makale, bildiri yayınlamış ve bunların yanı sıra çok sayıda konferans ve seminerlere katılmıştır. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Kapadokya Doğa Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi (KADAM)’da gerçekleştirilen bu söyleşide Prof. Dr. Cesur Pehlevan’ın doğa tarihini aydınlatmadaki yolculuğuna, Türkiye’de ve Dünya’da gerçekleştirilen doğa tarihi çalışmalarına, bu alandaki deneyimlerine ve görüşlerine yer verilmiştir. Güncel olarak söyleşide Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi bünyesinde yer alan Kapadokya Doğa Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi’ndeki çalışmalar ile Kültür ve Turizm Bakanlığı izinli Yeniaylacık Fosil Lokalitesi çalışma sahası kapsamında ulusal ve uluslararası doğa tarihi ve müzeciliğinden söz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Prof. Dr. Cesur Pehlevan, doğa tarihi, doğa tarihi çalışmaları, müzecilik, söyleşi

Tür: Söyleşi

Yayın Geçmişi

Gönderim: 30.10.2023

Kabul: 03.11.2023

Yayınlanma: 04.11.2023

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

World
Heritage
Turkey

Türkiye on the UNESCO
World Heritage List

Önerilen Atf

Akkaş, E. (2023). Prof. Dr. Cesur Pehlevan ile Türkiye’deki doğa tarihi çalışmaları üzerine bir söyleşi. *Uluslararası Müze Eğitimi Dergisi*, 5(Özel Sayı), 185-191. <https://doi.org/10.51637/jimuseumed.1383025>

GİRİŞ

Doğa tarihi araştırmaları günümüzde popüler kültürün etki alanı içerisinde görülmektedir. Son yıllarda yaygın kanı olarak doğa tarihine ilişkin, birçok müze veya müzecilik faaliyetleri ile fosil lokalitesi çalışmaları ülkemizde yaygınlık göstermektedir. Dünyadaki çalışmaların aksine doğa tarihi araştırmaları ve bir disiplin olarak paleontolojinin Türkiye’de geç keşfedilmiş çalışma sahaları oldukları görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye ve dünya genelinde doğa tarihine bakışın birbirine benzer ve farklı yanları oldukları yadsınamaz. Özellikle popüler kültürün etkisiyle doğa tarihine ilginin ülkemizde de arttığı görülmektedir. Bir farkındalık oluşturması bakımından bu durumun olumlu olduğunu ifade edebiliriz. Diğer taraftan ise müze faaliyetleri ile toplumun bilinç düzeyinin artırılması açısından da değerli görülmektedir. Doğa ve doğa tarihini sevenlerin, bu alandaki araştırmacıların, okul dışı eğitim yoluyla öğrencilerin, müze eğimine olan ilginin soruşturulması ve alandaki çalışmalar hakkında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Felsefe Bölümü Anabilim Dalı Başkanı ve Yeni Yaylacık Fosil Lokalitesi kazı başkanı Prof. Dr. Cesur Pehlevan ile bu söyleşi gerçekleştirilmiştir.

Soru 1. Sayın hocam, öncelikle Uluslararası Müze Eğitimi Dergisi’nin Cumhuriyetimizin 100. yılı özel sayısı için hazırladığımız bu söyleşi davetimizi kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederiz. Hocam kısaca sizi tanıyabilir miyiz?

Ben Prof. Dr. Cesur Pehlevan Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Bölüm Başkanım. Bana bu olanağı tanıdığımız için ben teşekkür ederim. Ne mutlu ki bu vesile ile doğa tarihiyle ilgili, yaşam tarihi ile ilgili bildiklerimizi, deneyimlerimizi aktarma olanağı elde edebiliyoruz.

Fotoğraf 1. Prof. Dr. Cesur Pehlevan, Kapadokya Doğa Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi (KADAM)

Soru 2. Bu bilim alanına yönelme hikâyenizi öğrenebilir miyiz?

Açıkçası ben Paleontolojiyi lisans eğitimim ilk yıllarımdan itibaren keşfettim. Tabii ki bu aşamada danışmanım Prof. Dr. Erksin Güleç’in bilimsel kazılarına ve başka bilimsel kazılara da katılmam etkili oldu. Bu süreç içinde Paleontolojinin önemli isimleri ile tanışmam ve onlarla çalışmamın önemi büyüktür. Ancak birkaç, çok önemli, isim benim ciddi anlamda paleontolojiyi sevmeme ve

yönelmeme aracı olmuştur. Bunlardan en çok önemsediklerim arasında Dr. Hans de Bruijn, Prof. Dr. F. C. Howell, Dr. Gerçek Saraç ve Prof. Dr. Tim White ilk aklıma gelenlerdir.

Soru 3. Doğa bazıları için ormanları, bazıları için dağları bazıları için ise yeryüzünü ifade etmektedir. Doğa kavramı sizin için ne anlam ifade ediyor?

Güzel bir soru. Doğa, en geniş bakış açısıyla doğal, fiziksel, içinde var olduğumuz, bir zamanlar başka canlıların da olduğu maddi dünya ve aslında tüm evrendir.

Soru 4. Doğa yerküreye sınırlandırılabilir mi?

Yine çok güzel ve zorlayıcı bir soru. Bu soru özelinde aslında doğayı genel çerçevede bilenen, kitabı tanımların ötesinde değerlendirmek gerekir.

Doğa, yerküreye sınırlandırılmaz. Doğa, sadece Dünya ile sınırlı değil, aynı zamanda tüm evreni içerir. Evrende yer alan her şey, doğanın bir parçasıdır. Bu nedenle, doğa sadece Dünya’daki yaşam formlarını ve doğal süreçleri değil, aynı zamanda gezegenimizin ötesindeki uzayı, diğer gök cisimlerini, yıldızları, galaksileri ve tüm kozmosu da içerir. Doğa kavramı, yalnızca Dünya ile sınırlı değil, tüm evreni içerir ve doğa bilimleri, bu evrensel ölçekteki olayları anlamak ve açıklamak için çeşitli disiplinlerden faydalanır.

Soru 5. Doğayı hangi bilimler incelemektedir? Bilim sınıflandırmaları içerisinde doğa bilimlerinin konumu nedir?

Sizin de bildiğiniz üzere bilimi sınıflandıran bilim felsefecileri bilimi formal bilimler, sosyal bilimler ve doğa bilimleri olmak üzere üçe ayırırlar. Elbette doğayı doğa bilimleri incelemektedir. Doğa bilimleri, doğa olayları ile ilgilenir ve doğal gerçeklik konu edilir. Bu bağlamda başta fizik, kimya, biyoloji, gökbilim ve Jeoloji ilk akla gelen temel alanlardır. Fizik, madde, enerji, hareket ve kuvvetlerin incelendiği bilim dalıdır. Fizik, atom altı parçacıklardan evrenin büyük ölçekli yapısına kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Kimya ise maddelerin yapısı, bileşimi ve reaksiyonlarını inceleyen bilim dalıdır. Kimyanın amacı, elementlerin, bileşiklerin ve moleküllerin nasıl davrandığını ve etkileştiğini anlamaktır. Biyoloji bilimine baktığımız zaman; canlı organizmaları ve yaşamın temel prensiplerini inceleyen bilim dalıdır. Biyoloji, genetik, ekoloji, hücre biyolojisi ve çeşitli organizmaların sınıflandırılması gibi alanları içerir. Yine astronom bilimi de evreni, yıldızları, galaksileri ve kara delikleri inceleyen bilim dalıdır. Astronomi, teleskoplar ve uzay sondaları gibi araçlarla evreni keşfeder. Bunların içerisinde jeoloji açısından bakıldığında yer kabuğunu, kayaları, volkanları, depremleri ve toprak oluşumunu inceleyen bilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca jeologlar, dünya tarihini ve jeolojik olayları anlamaya çalışırlar. Meteoroloji bilimi ise atmosferi, hava koşullarını ve iklimi inceleyen bilim dalıdır. Meteorologlar, hava tahminleri yapmak ve doğal olayları, özellikle hava olaylarını anlamak için çalışırlar. Deniz bilimleri de bizlere denizlerin, okyanusların, göllerin ve su ekosistemlerinin incelenmesinde yardımcı olan bilim dalıdır. Deniz biyolojisi, okyanus akıntıları,

deniz tabanı coğrafyası gibi konuları kapsamaktadır. Bilim dallarının yanı sıra çevre bilimlerinden de faydalanılmaktadır. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını ve çevresel sorunların çözümünü ele alır. Çevre bilimleri, çevresel değişikliklerin etkilerini ve koruma stratejilerini araştırır.

Soru 6. Doğa tarihi nedir? Doğa tarihi hangi bilimler ile ilişkilendirilmektedir?

Doğa tarihi, doğada olanı biteni doğa tarihi süreci içinde anlamaya çalışmaktır. Doğa tarihi, kayaçların, fosillerin, minerallerin ve diğer doğal olguların incelenmesi yoluyla gezegenimizin tarihsel gelişimini ve evrimini anlamak için kullanılır. Doğa tarihi, gezegenimizin geçmişini anlamak ve bu bilgileri güncel çevresel sorunlar ve jeolojik süreçler hakkında bilgi üretmek için kullanılmaktadır. Bu açıdan bu bilim dalı, jeoloji, paleontoloji, stratigrafi ve diğer ilgili disiplinleri içine almaktadır. Gezegenin tarihsel gelişimini ve doğal olayların neden olduğu değişiklikleri anlamak, doğa tarihinin temel amacıdır. Ayrıca bu disiplinlerin yanı sıra bilgisayar bilimlerini, istatistik hatta akıllı teknolojilerinde işin içine dâhil ederek birçok gizli kalmış sorunun cevabını alabiliriz. Birçok disiplin var faydalanabileceğimiz, doğa tarihini açığa çıkarmak için, kullanabileceğimiz çok disiplin mevcuttur. Bir önceki soruda bahsettiğim gibi birçok farklı disiplinle çalışmak zorundayız. Çünkü bu ipuçlarını bir araya getirmenin başka olanağı yok. Bu disiplinlerin senkronize bir şekilde çalışarak, okuduğumuzu, anladığımızı açığa çıkardığımız şeylerdir. Örneklendirmek gerekirse bizler paleontolojik çalışmalarda elde ettiğimiz fosil kayaçların yaşını başka uzmanlık alanlarındaki uzmanların yardımı ile öğreniyoruz ve eş güdümlü çalışıyoruz.

Soru 7. Bize Paleontoloji biliminin ne olduğundan ve kısaca tarihi gelişiminden bahsedebilir misiniz?

En kısa tanımıyla eski varlık bilimi demektir. Yunanca palaios (eski), onto (varlık) ve logos (bilim) kelimelerinin birleşimidir. Bu günümüzde yaşamayan, yeryüzünde bir zamanlar yer bulmuş; doğa tarihi içerisinde, yaşam tarihi içerisinde, jeoloji tarihi içerisinde yer bulmuş ve yok olmuş bu formları fosil olarak adlandırılmaktadır. Bunları incelemeye yarayan disipline biz paleontoloji diyoruz. Eski varlık bilimi. Paleontolojinin tarihi aslında yaşamın tarihiyle eşittir. Dünyanın başlangıcından itibaren paleontolojinin tarihini de rahatlıkla verebiliriz. Paleontolojinin de bir takım alt disiplinleri bulunmaktadır. Bunları kısaca şöyle açıklayabiliriz:

Fosil İncelemesi: Paleontologlar fosil kalıntılarını toplar, sınıflandırır, korur ve inceleyerek geçmiş organizmaların anatomisini ve yaşam biçimlerini anlamaya çalışırlar.

Paleobiyoloji: Bu alan, fosil organizmaların biyolojisi ve evrimsel ilişkileri hakkında bilgi üretmeye yöneliktir.

Stratigrafi ise paleontologlar, kayaç katmanlarının sırasını ve jeolojik süreçleri inceleyerek fosillerin yaşını ve tarihsel sıralamayı belirlerler.

Diğer bir alt disiplin olan paleoekoloji ise, bu disiplin, fosillerin bulunduğu çevresel koşulları ve organizmaların yaşam alanlarını inceleyerek geçmiş ekolojik ilişkileri anlamaya çalışır.

Ayrıca paleoklimatoloji de bulunmaktadır. Fosil kayıtlar, geçmiş iklim koşullarını belirlemek için kullanılır. Bu, iklim değişiklikleri hakkında önemli bilgiler sunar.

Soru 8. Paleontolojinin Türkiye'deki serüveni ve bugün geldiği noktayı belirtebilir misiniz?

Türkiye'de paleontolojinin serüveni oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. Paleontoloji, fosil bilimi olarak da bilinir ve fosillerin incelenmesi, evrimsel geçmişin anlaşılması ve geçmişteki yaşamın yeniden inşa edilmesiyle ilgilenir. Türkiye'deki paleontoloji çalışmaları dönemsel olarak sınıflandırdığımız zaman şöyle bir durumun ortaya çıktığını görürüz:

Aslında bu alandaki ilk çalışmaların Osmanlı İmparatorluğu Dönemine kadar uzandığını görmekteyiz. Yani Osmanlı'nın son dönemleri de diyebiliriz. 19. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nda bazı önemli paleontolojik keşifler yapılmıştır. Özellikle İstanbul ve çevresinde fosil bulguları üzerine çalışmalar yapıldığını biliyoruz. Cumhuriyet ile yani Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte bilimsel çalışmalar arttı. 20. yüzyılın başlarından itibaren çeşitli üniversitelerde paleontolojiyle ilgilenen bilim insanları yetiştirilmeye başlandı. Ülke genelinde fosil sahaları keşfedilerek çalışmalar yapılmıştır. Bunların içerisinde mağara çalışmaları, yüzey araştırmaları, sayısı az da olsa paleontolojik kazılar ve yüzey araştırmaları yer almaktadır. 1970'li yıllara gelindiğinde Maden Tetkik Arama (MTA) kurumuyla başlayan faaliyetleri görmekteyiz. Üniversitelerdeki bilim insanlarının katkıları bu alanda yeni veriler ortaya koymuştur.

Jeoloji ve Paleontoloji Enstitüsü ise, 1948 yılında Ankara Üniversitesi'nde kurulan bu enstitü, Türkiye'deki paleontoloji çalışmalarının önemli merkezlerinden biri haline geldi. Enstitü, fosil keşifleri, araştırmaları ve eğitimi teşvik etmiştir. Bu çalışmaların haricinde ise akademik araştırmalarda bulunmaktadır. Türkiye'de pek çok üniversitede paleontoloji bölümleri veya araştırma grupları kuruldu. Bu gruplar, ülke genelinde fosil alanlarını incelediler ve bilimsel araştırmalar yaptılar. Zamanla uluslararası iş birlikleri de yapılmıştır. Türkiye'deki paleontologlar, uluslararası araştırma projelerine katılarak dünya genelindeki bilimsel topluluğun bir parçası haline geldiler. Bu iş birlikleri sayesinde Türkiye'nin jeolojik tarihine ve evrimsel geçmişine daha fazla ışık tutuldu. Türkiye'deki paleontoloji çalışmaları günümüzde de devam etmektedir.

Ülke genelinde birçok önemli fosil sahası bulunmaktadır. Bu sahalarda yapılan çalışmalar, Türkiye'nin geçmişteki iklim değişiklikleri, bitki örtüsü ve hayvan yaşamı hakkında bilgi sağlamaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle geçmişteki biyocoğrafik değişikliklerin izlerini sürmek de önemlidir. Netice itibarıyla, Türkiye'de paleontoloji, uzun bir geçmişe sahip olan ve günümüzde de aktif olarak sürdürülen bir bilim dalıdır.

Soru 9. Dünyada doğa tarihi açısından en zengin bölgeler nerelerdir? Bu bölgelerin zengin olmasında birtakım faktörler bulunmakta mıdır? Varsa bunlar nelerdir?

Böyle bir kategorizasyon yapmak çok doğru gelmiyor bana. Her tarafın her yerin kendine özgü doğa tarihi açısından zenginlikleri olan kısımları vardır. Bunların bir kısmı hâlâ araştırılmaya, derinlemesine incelenmeye muhtaçtır. Doğa tarihinde veya başka disiplinlerde de şu şundan daha önemlidir gibi bir kavram veya ifade kullanmanın yanlış olduğu kanısındayım. Hatta bu ifadeyi çok sakıncalı buluyorum. Örnek verelim x ülke doğa tarihi açısından son derece zengindir demek çok doğru değildir. Çünkü her doğa tarihinin veya diğer disiplinlerin kendine özgü bir güzelliği, özelliği, biricikliği olduğu kanısındayım. Bunu herhangi bir kıta olarak da düşünemeyiz. Çünkü nereden baktığınıza bağlıdır. Amerika kıtası için Dinozorlar var. Doğa tarihi açısından Dinozorları seven birisi orayı bir numaraya koyarken daha sonraki dönemlerde Asya kıtasını önceleyen çalışmalarda da bu kıtanın ön plana çıktığı görülmektedir. Burada asıl dikkat edilmesi gereken şey; bu tarz şeyleri sevdirelim, tanıtalım derken bazen çok esas hatalar yapıyoruz. Daha sonradan çok büyük sıkıntılar yaratıyor. Onun için şu şuradan daha öncelikli daha yüce, daha önemlidir gibi ifadeyi ben sakıncalı buluyorum açıkçası. Bunun yerine şöyle diyebiliriz. Her yerin doğa tarihinin kendine özgü bir güzelliği ve özelliği mevcuttur. Ama benim kendi şahsi görüşüm Afrika kıtasının araştırmaya muhtaç olduğunu düşünüyorum. Bu şu demek değildir; Türkiye’de herhangi bir şey yok, anlamına gelmemelidir. Çünkü bizim ülkemizde de doğa tarihi açısından değişik zaman periyotlarının yansımalarını rahatlıkla görebiliriz.

Soru 10. Fosil deyince ilk akla dinazorlar gelmektedir. Bunun nedeni popüler kültürün etkisi midir?

Elbette, bunun tek bir nedenidir, popüler kültür. Bunun üzerinde çalışılmış, bir reklam malzemesi olarak görülmüş ve bunun karşılığının alınması beklenmektedir. Bir fosil bulunduğu zaman ya da çoğu zaman bize gelen ihbarlarda; Mamut bulduk, Dinozor bulduk diye ihbar geliyor. Hâlbuki hiç alakası yok. Birazcık büyük olduğu zaman bunun hemen ya Dinozor ya Mamut olduğu sanılıyor. Neden, çünkü bunun reklamı yapılmış, çok iyi tanıtımı yapılmış grup olmasıdır. Bu durum bir taraftan iyi. Çünkü insanların farkındalığının artması sağlanmaktadır. Ama, tabi ki, öbür taraftan bu işi yapan insanların bunu yeterince tanıtamayışı eksik olan kısımdır diyebiliriz.

Soru 11. Anadolu coğrafyası nasıl oluştu? Neden kara veya denizde yaşamını sürdürmüş dinozorlara bu coğrafyada rastlanılmıyor?

Bu soruyu söylemi sormak istiyorsun; Ülkemizde neden bir Dinozor yok? Buna cevap olarak, bu canlı türlerinin yaşadığı dönemde, ülkemizin karasal bölgeleri var olmasına rağmen dinozorların beslenebilme olanakları ve diğer yaşamsal koşulların çok elverişli olmayışındandır. Bilindiği üzere Anadolu coğrafyasının oluşumu, milyonlarca yıl süren jeolojik süreçler sonucunda meydana gelmiştir. Bu süreçler, levha tektoniği, deniz seviyesi değişiklikleri ve iklimsel etkenler gibi faktörler tarafından etkilenmiştir. Ayrıca, Dinozorların Anadolu coğrafyasında neden

bulunmadığına gelince, bu konu daha karmaşıktır ve birçok faktörü de içerir.

Soru 12. Anadolu coğrafyasının doğa tarihine ilişkin bilgilerimiz yakın bir geçmişe mi dayanıyor? Bugün Anadolu coğrafyasının doğa tarihine ilişkin neler biliyoruz?

Dünya ile paralel olarak bakacak olursak zaten diğer ülkeler açısından da çok genç bir disiplin ama ülkemizdeki hikâyesinin çok daha sonra başladığı bilinmektedir. Anadolu coğrafyasının doğa tarihine ilişkin bilgilere sahip olmak için genellikle uzun bir geçmişe dayalı verilere ihtiyaç vardır. Doğa tarihi, jeolojik, paleontolojik, arkeolojik ve diğer bilimsel disiplinler aracılığıyla bu coğrafyanın tarih öncesi ve tarih sonrası gelişimini anlamak için kullanılır. Anadolu'nun doğa tarihi araştırmaları, çok sayıda bilimsel çalışma ve keşif sayesinde derinlemesine incelenmiştir ve bu çalışmaların sonuçlarına dayanmaktadır.

Jeolojik olarak, Anadolu'nun oluşumu milyonlarca yıl süren bir sürecin sonucudur ve bu sürecin izleri kayaların, dağların ve vadilerin jeolojik yapısında bulunur. Bu jeolojik izler, yer bilimcilerin Anadolu'nun oluşumunu ve coğrafi özelliklerini anlamalarına yardımcı olur. Paleontoloji açısından ise fosil kayıtları aracılığıyla geçmiş yaşam formlarının izini sürer. Anadolu'nun fosil kayıtları, bu coğrafyanın tarih öncesi dönemlerinde hangi canlıların yaşadığını ve nasıl değiştiğini anlamamıza yardımcı olur. Özellikle memeliler, deniz yaşamları ve bitki fosilleri gibi fosiller bu tür bilgilere ulaşmamıza yardımcı olmaktadır. Aslında ilk yapılan çalışmalar daha önce de belirttiğim üzere arkeolojik çalışmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan arkeolojik araştırmalarda ise Anadolu'nun tarih sonrası gelişimini ve insanların bu coğrafyada nasıl yaşadığını incelemek için kullanılır.

Anadolu'nun antik dönemlerinden itibaren zengin bir arkeolojik mirasa sahip olduğu bilinmektedir ve bu çalışmalar tarih öncesi dönemlerin insan etkisi ve doğal çevre üzerindeki etkisini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu açıdan günümüzde Anadolu coğrafyasına ilişkin, doğa tarihi açısından bilinmesi gereken ne varsa aşağı yukarı biliniyor. Çünkü bunların envanterleri yapılmış hangi bölgede potansiyel olarak ne var bilinmektedir. Bir sürü yüzey araştırması yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Bu açıdan Anadolu'nun doğa tarihi ile ilgili kısmı biliniyor ama bundan sonrası ne olur daha fazla çalışmayla daha detay verilebilir.

Soru 13. Anadolu’da bugün devam eden paleontolojik kazılar nerelerde yapılmaktadır?

En eskisi Bursa Paşalı’dadır. Daha sonra MTA’nın başlattığı Prof. Dr. Erksin Güleç’in Çandır’daki kazıları ilk akla gelenlerdir. Çankırı Çorakyerler kazısı, Kırşehir’deki Kurutlu kazısı devam eden önemli paleontolojik kazılardır. Bunlara ilaveten Nevşehir’de iki tane paleontolojik kazı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Ürgüp ilçesine bağlı Sofular köyünde yer alan Sofular kazısı ve benim kazı başkanlığını yürüttüğüm Gülşehir ilçesi sınırlarında yer alan Yeni Yaylacık Lokalitesi kazılarıdır. Bunlara ek olarak Kayseri ili Yamula Barajı kazısı, Aksaray ve Denizli illerinde de yeni başlayan paleontolojik kazılar mevcuttur.

Soru 14. Türkiye’de gerçekleştirilen bu kazılarda hangi zaman dilimine ve hangi canlılara ait fosillere ulaşıldı? Elde edilen buluntular bize Anadolu’nun o dönemde iklimiyle ve canlı türleriyle nasıl bir yer olduğunu göstermektedir?

Zaman dilimi açısından baktığımızda yaklaşık olarak milattan önce 15 ile 5 milyon yılları arasını kapsamaktadır. Tabii her lokasyona kendi içerisinde bakmak gerekir. Çünkü bazılarının kesin yaşları bilinmektedir. Bazılarının ise yaşları teknik olanakları nedeniyle bilinmemektedir. Bu teknik olanaklar dediğimiz, fosilin içerisinde bulunduğu sedimanın yaşlandırılmasının mümkün olmadığı durumlar var. Böylesi bir durumsa başka yaşlandırma yöntemleri veya tahmini faunal yaşlandırma yöntemleri kullanılmaktadır. Onun için böyle büyük bir zaman dilimi kullanıyorum 15 ve 5 milyon yıl olarak. Ama hepsi kendi içerisinde tek tek bakılarak ulaşılabilir. Bunu kendi kazı başkanlığımla üstlendiğim Yeni Yaylacık Lokalitesi ile ifade edersem 9 ile 7 milyon yılları arasında bir yaştan bahsedilebilir. Bu zaman aralığında geçmişe bir pencere açtık ve bu pencereden de bilgiler akmaya devam ediyor. Elde ettiğimiz buluntulara bakarak fosillerle beraber bu çevre içerisinde hangi tür canlıların nasıl yaşayacağını tahmin edebiliyoruz. Çünkü bu canlıların yaşamsal gereksinimleri onların morfolojileri ile birebir ilişkilidir. İşte diş morfolojileri, vücut büyüklükleri ve buna benzer bir takım biyolojik özellikleri hangi çevrede yaşadıkları ile birebir doğrudan ilintilidir. Bizim bölgemizde aslında o günkü koşullarda 9 ile 7 milyon yılları arası bir savanayla hemen sonrasına yoğun olmayan bir ormanlık alanı işaret etmektedir. Hortumlu memeliler, otçullar, etçiller, gergedangiller, atgiller ve domuzgiller gibi ailelere ait atasal formlarının birçok karakteristik fosilleri bulunmuştur.

Soru 15. Edinilen bulgular Anadolu’nun dünya doğa tarihi açısından herhangi bir önemini ortaya koymakta mıdır? Başka bir ifadeyle yapılan bu kazılar uluslararası alana nasıl katkılar sağlamıştır?

Tabii ki, şimdi biz bu doğa tarihini anlamlandırırken veya isimlendirirken tek başına değerlendiremeyiz. Bu bir bütünün parçaları şeklindedir. Bu canlılar netice itibarıyla sadece bu bölgede yaşayan canlılar değildir. Bunlar göçer, bir yerlerden buraya gelip yaşamlarına devam eden canlılardır. Bu durumda bu hikâyenin en önemli parçalarından birisidir zaten. Bu canlılar niye yok oldular, bunların yok olmasının sebebi nedir, gerçekten mi yok oldular yoksa bu bölgeden göçüp mü gittiler, gittilerse nereye gittiler bu gibi soruların cevabı aranmaktadır. Onun için bir dünya haritasını açtığımız zaman bu canlıların değişik zaman dilimleri içerisinde öncüllerinin ve sonuçlarının değişik değişik coğrafyalarda kendilerini gösterdiğini biliyoruz. İşte Akdeniz’de, Balkanlarda Asya’da ve Çin’e kadar uzanan geniş bir alanda bu komiteyi birlikte düşünüyoruz ve bir arada değerlendiriyoruz. Bu tabloyu büyük resmin içerisinde dâhil ederek yoksa sadece Türkiye Paleontolojisi özelinde Türkiye’nin 15 milyon yıl veya 5 milyon yıl öncesinde ne oldu ne bitti şeklinde değerlendirmiyoruz. Bunları bir bütün içinde benzer faunalarla karşılaştırıyoruz. Karşılaştırmakta zorundayız zaten yaptığımız işin bir boyutu da budur. Bu kazılar ile biz aslında genelde dünyanın jeoloji ve yaşam

tarihini özelde ise Anadolu’nun jeoloji ve yaşam tarihini yeniden yazıyoruz. Biz zaten diğer fosil buluntu alanları ile çok yakın irtibat içindeyiz ve olabildiğince bilgi ve deneyimi paylaşmaktayız.

Soru 16. Elde edilen buluntular yüzey araştırmasından sergi kısmına kadar nasıl bir süreçten geçmektedirler? Elde edilen buluntular nerede sergilenmektedir?

Bu sorunun cevabı çok uzun ama kısaca açıklamak gerekirse; önce yüzey araştırması yapmak için bir hedef alan seçiyoruz. Bir bölge seçilerek, potansiyel alanlar önceden incelenir ve alana gidilir. Alanda bir lokasyon bulunduğu zaman yani fosil veren bir alan bulunduğu zaman bunun potansiyeline bakılır. Potansiyeli iyi olduğuna karar verilirse sayı artırma adına kazı çalışmalarına başlanır. Bazı bölgelerde ise şans eseri bulunur. İhbar ve çağrı üzerine alana gidilir. Benim kazı başkanlığımla yürüttüğüm alan olan, Yeni Yaylacık Lokalitesi buna örnektir. Şans eseri TOKİ’nin yol açması sırasında bulunan bir alandı. O tarihlerde bölgede bir ekip ile yüzey araştırmaları gerçekleştiren Prof. Dr. Okşan Başoğlu’na, bu alandaki fosil varlıkları bildiren ve son derece duyarlı bir müze müdürü olan Sayın Murat Gülyaz’ın alan ile ilgili bilgi vermesi neticesinde araştırmalar başlamıştır. Buradaki cins ve tür sayısındaki çeşitlilik ve mevcut fosillerin korunma durumları çalışmaları 2013 yılında sistematik bir kazıya dönüştürmüştür. Paleontoloji tarihinde hem ülkemizde hem dünyada buna benzer örnekler vardır. Şans eseri bulunup; daha sonra sayısının arttığı, zenginleştiği lokasyonlar vardır. Bu çalışmalarda elde edilen bulgular genelde doğa tarihi seksiyonlarında, jeoloji müzeleri içerisinde sergileyebilirsiniz veya kendi başına teşhir edilebilir. Dünyada birçok yerde bunun örneği var. Ama maalesef ülkemiz de sergi açısından zengin değil.

Fotoğraf 2. Yeni yaylacık kazı alanından bir çalışma örneği

Ülkemizde yanlış hatırlamıyorsam iki veya üç alan var. Bir tanesi MTA Doğa Tarihi Müzesi (Şehit Cuma DAĞ Tabiat Tarihi Müzesi) bağımsız müze olarak, diğeri İzmir’de Ege Üniversitesinin içerisinde bulunan bir alan var. Benim yapmış olduğum Sivas Arkeoloji Müzesi’nin içerisinde de bir seksiyon var. Ankara’da Anadolu Medeniyetler Müzesi içerisinde de bir seksiyon vardı. Hatırlayabildiğim kadarıyla Paşalar’da da kendi kazı alanı içerisinde bir yer olduğunu anımsıyorum. Ayrıca son olarak Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi içerisinde de güzel bir teşhir alanı açıldı. Ülkemizde dünyadaki örneklerine benzer

olarak MTA Doğa Tarihi Müzesini örnek verebiliriz. Bunlar içerisinde birkaç örnek olarak şöyle sıralayabiliriz:

İstanbul Doğa Tarihi Müzesi (İstanbul): Türkiye'nin ilk ve en büyük doğa tarihi müzelerinden biridir. Geniş bir koleksiyona sahiptir ve ziyaretçilere jeoloji, paleontoloji, arkeoloji ve biyoloji alanlarına dair birçok bilgi sunar.

Ege Üniversitesi Ege Doğa Tarihi Müzesi (İzmir): Ege Üniversitesi bünyesinde bulunan bu müze, zengin bir fosil koleksiyonuna sahiptir ve bölgedeki jeolojik geçmişi ve yaşam formlarını sergiler.

Türkiye Jeoloji Müzesi (Ankara): Türkiye'deki jeolojiye odaklanan bu müze, mineraller, fosiller ve jeolojik örnekler içerir. Ayrıca, ülkenin jeolojik evrimini anlatan sergilere ev sahipliği yapar.

Konya Doğa Tarihi Müzesi (Konya): Konya'da bulunan bu müze, bölgedeki jeolojik geçmişi ve fosil kayıtlarını sunar. Özellikle Konya'nın yerel doğa tarihi hakkında bilgi verir.

Eskişehir Bilim, Sanat ve Kültür Parkı (ESKİPARK) - Paleontoloji ve Doğa Tarihi Müzesi (Eskişehir): Bu müze, Eskişehir Bilim, Sanat ve Kültür Parkı içinde yer alır ve zengin bir fosil koleksiyonuna sahiptir. Fosil örnekleri ve paleontolojik sergiler içerir.

Soru 17. Kayseri'de inşaatı devam eden bir doğa tarihi müzesinin olduğunu biliyoruz. Bu müzenin nasıl olacağına ilişkin sizden bilgi alabilir miyiz?

Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere çok güzel bir müzeye sahip olacağını düşünüyorum. Şimdiden bunun hakkında detaylı bir bilgi vermek çok da doğru olmaz ancak Kayseri Büyükşehir Belediyesi ile Kültür ve Turizm Bakanlığının bu konuda ciddi katkıları ve girişimleri bulunmaktadır. Şimdiden emeği geçen herkese çok teşekkür ederim.

Soru 18. Sergileme başlı başına bir bilim ancak size göre bir doğa tarihi müzesi nasıl olmalıdır?

Benim en sevdiğim tarzlardan biri fosili bulunduğu alanda sergileme yöntemi bana çok etkileyici geliyor. Buluntuyu kendi konsepti içinde sergileyen ve anlatan bir yöntem. Hem fosilin doğal çevresi içerisinde bir parçası olarak sunulur hem de ziyaretçilerin doğa tarihini anlaması için çok güzel bir kurgu ve sergileme oluşturulabilir. Tanzanya'da buna benzer bir örnek var. Yerinde teşhir olarak bizim lokasyonumuz buna çok güzel bir örnek teşkil edebilir. Bunun için dünyadaki çağdaşlarıyla incelemek gerek. Bunun dışında Maden Tetkik Arama (MTA) bünyesinde yer alan müze de gayet iyi bir örnek olduğunu düşünüyorum. Ziyaretçilerin işin mantığını kavramaları adına en başından en sonuna bilgilendirildiği sergilemeler, sanırım en doğru olanlarıdır. Bir tarif verecek olursak ziyaretçinin en çok bilgilendiği, gördükleri ve yaşadıkları deneyimi büyük bir heyecan ile aktarabildikleri hissini verebilen her türlü sergileme başarılıdır denilebilir.

Fotoğraf 3. Yenyaylacık kazı alanından bir fotoğraf

Soru 19. Bir doğa tarihi müzesinin formal ya da informal olarak ziyaret edilmesi bireye ve topluma nasıl katkılar sağlar?

Bir değil birden fazla defa ziyaret edilmesi gereklidir öncelikle. Kişiye bu tarz ziyaretler çok şey katar. Küçük yaşlardan itibaren başlanan bu ziyaretler kişilerde doğa ve yaşam tarihi ile ilgili farkındalık oluşmasını sağlar. Burada ebeveynlerin kendi çocuklarını yetiştirmede, onlar için neyin önemli olduğunu tespit etmeleri önemlidir. Ayrıca bu eğitimin içine çocuklara doğa ve yaşam tarihi ile ilgili bilgileri öğretmenin önemini de ilave edebilirsek daha bilinçli nesiller yetişeceği kanısındayım. Bu dünyanın sadece bize ait olmadığını bilmeleri ve anlamaları açısından çok çok önemlidir. Bu müze ziyaretleri sayesinde aslında bunları öğretiyoruz, öğretmeliyiz ki, birazcık da bu durum, o insanın bencilliğini kırmaktadır. Dünyanın sadece kendi etrafında dönmediğini algılaması açısından çok önemlidir. Yaşam tarihi boyunca en az kendisi kadar hatta kendisinden daha değerli ve kıymetli yaşam formlarının olduğunu bilmeleri açısından önemlidir. Bu bilinç ile yetişen kişilerin daha duyarlı olduklarını düşünüyorum. Özellikle bu tür müzelerin formal olarak daha fazla gezdirilmesi yoluyla bu sevgi ve bilinç aşılmalıdır. Bunların çok kıymetli birer miras olduğunu ve bize doğa tarafından emanet edildiğini bilmemiz, öğretmemiz ve gelecek kuşaklara aktarma zorunluluğumuzun olduğunu hissettirmemiz gereklidir.

Fotoğraf 4. Kayseri Yamula Barajı fosil lokalitesi

Soru 20. Size göre dünyada alanında en iyi doğa tarihi müzeleri hangileridir?

Biliyorsun, en iyi şudur demek benim pek doğru kabul ettiğim bir ifade biçimi değildir. Ama gezip görebildiklerim içerisinde şunlar vardır demem sorun için daha iyi bir cevap olabileceğini düşünüyorum. Smithsonian Ulusal Doğa Tarih Müzesi bunlardan

biridir. Almaya, İngiltere, Fransa ve Rusya doğa tarihi müzelerini de birbirinden ayıramayız. Londra'daki Doğa Tarihi Müzesi gibi koleksiyonları tam olarak gezebilmek için iki üç günlük bir süreye ihtiyacınız vardır. Bizim ülkemizin de bu seviyeye gelebilecek bir potansiyeli mevcuttur. Sadece bunu yapabilecek irade gereklidir. Eğer bunun için gerçek bir irade gösterebilirsek, bunu olmazsa olmaz ihtiyaçlar manzumesi şeklinde değerlendirip kültür hayatımıza, eğitim hayatımızın bir parçası yaparsak o zaman daha büyük daha zengin daha güzel teşhir alanları yapabileceğimiz malzememiz ve materyallerimiz mevcuttur. Bunlar sadece isteğe ve eyleme bağlı olan şeylerdir ve çıktıkları son derece yararlıdır. Uzun vadede kendisini her anlamda amorti de eden; çok kısa sürede geri dönüşlerini olumlu olarak elde edebildiğimiz alanlar olduğunu düşünüyorum.

Soru 21. Geçmişten günümüze kadar doğada var olmuş bitki ve hayvan türlerinin yok olmasında temel faktör insan mıdır?

Bunun tek sebebi insan dersek yanılmış oluruz. İnsan faktörünün son zamanlarda daha etkin olduğu açıktır. Bu döngüyü aslında doğanın kendi işleyiş süreci olarak görmek gerekir. Bazı canlıların bulunduğu ortama uyum sağlaması, bazı canlılara göre daha kolaydır. Tabi bu durum bitki ve hayvan türleri için söz konusudur. Eğer onların yaşayabileceği ortam değişirse yaşam için uygun hale gelmezse ne yazık ki yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilirler. Bunların birçok örneği doğa tarihi içinde yaşanmıştır ve de yaşanacaktır. Ancak son zamanlarda insan müdahalesinin çok yıkıcı sonuçlarının yansımalarını ne yazık ki görmekteyiz.

Soru 22. Sayın Hocam son olarak Cumhuriyetimizin 100. yılında Türkiye'nin doğa tarihine ve kendi alanınıza ilişkin dilek ve temennilerinizi alabilir miyiz?

Biz bugüne kadar el aldığımız hocalarımızdan karınca karınca payımıza düşeni aldık ve şimdi görüyorum ki bu sahada yapılması gerekenler az ya da çok görünür olmaya başladı. Bu durum son derece sevindirici bizim açımızdan. Bu alanda şu an eskiye oranla daha fazla çalışmanın, araştırmanın, ilginin ve desteğin varlığından söz edebiliriz. Yapılanların ve yapılacakların daha güzel sonuçlar doğuracağına inanıyorum ve temenni ediyorum. Her şey için teşekkür ederim.

Değerli Hocam, güzel bir söyleşi oldu, zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederiz.

Destek ve Teşekkür: Bu söyleşinin planlanmasında ve soruların oluşturulmasında katkı sunan Uluslararası Müze Eğitimi Dergisi editörü Sayın Doç. Dr. Galip ÖNER'e teşekkürlerimi sunarım.